

Rauhantutkimus kautta vuosien

Aki-Mauri Huhtinen

Rauhantutkimus kautta vuosien. Toimittanut Raimo Väyrynen. Helsinki, Into Kustannus, 2020, 416 sivua.

Professori emeritus *Raimo Väyrynen* on koonnut tärkeän artikkelikokoelman ja puheenvuoron suomalaisen rauhantutkimuksen uranuurtajista ja tutkimuksellisista vaikuttajista. Esipuheessa Väyrynen toteaa rauhantutkimuksen olevan systeemisessä muodossaan 50 vuotta vanha instituutio. Ajatus rauhasta maailmanjärjestyksen selittäjänä, aikaisemman reaali politiikan ja sotien välttämättömyyden keskeisyyden sijaan, muodostui kylmän sodan myötä yhä tärkeämmäksi. Yhteiskuntatieteiden soveltaminen ja ydinaseiden yleistyminen olivat tässä merkittäviä myötävaikuttajia. Kirjan artikkelit luovat laajan katsauksen siihen, kuinka merkittävä ajatus on ollut se, etteivät pelote ja sota ole luonnonlakeja. Kirjan ar-

tikkelit avaavat myös hyvin sitä, kuinka 1970-luvulla alkoi aktiivinen yhteydenpito Oslon rauhantutkimuksen laitokseen, ja miten maamme kenties merkittävin alan instituutio, Rauhan- ja konfliktintutkimuksen laitos, sai alkunsa Tampereella..

Rauhantutkimus kautta aikojen -artikkelikokoelma koostuu viidestä osasta alkaen historiaasta (kirjoittajina Unto Vesa, Göran von Bonsdorff ja Osmo Apunen & Helena Rytövuori-Apunen,) ja jatkuen naapuritieteiden esittelyyn (kirjoittajina Allan Rosas, Antti Eskola ja Tapio Varis). Kolmannessa osassa käsitellään väkivallan ja sodan luonnetta (kirjoittajina Raimo Väyrynen, Jyrki Käkönen, Kirsi Lagerspetz ja Uolevi Arosalo) ja kirjan kaksi viimeistä osaa keskittyvät konfliktinratkaisuun (kirjoittajina Tarja Väyrynen ja Riikka Kuusisto) ja rauhanliikkeen sekä rauhanpolitiikan teemoihin (kirjoittajina Vilho Harle ja Esko Antola).

Artikkelikokoelman ensimmäinen osa kerää yhteen historia katsauksen. *Unto Vesa* kuvaa suomalaisen alan kehittymistä Rudolf Holstin ja westermarckilaisen sosiologian perinteen ympärille. Myös Yrjö Ruudun ja Knut Pippingin panokset tulevat hyvin esille. Vesa nostaa esille tärkeän Asian eli Erik Castrénin teoksen *Ilmasota* (1938), jossa korostetaan sääntöjen merkitystä kansainväliselle rauhalle, uusien asejärjestelmien ilmaantuessa. Säännöt

pitää laatia niin, että ne soveltuvat sodankäynnissä noudatettavaksi. Ensimmäisen maailmansodan kokemukset ilma-aseen tuhoisuudesta voidaan rinnastaa oman aikamme kyber-aseiden käytön säännöstelyn vaikeuteen. Vesa korostaa artikkelissaan Oslon tutkimusyhteisön merkitystä suomalaisten tutkijoiden liikkeen alkamiselle. Vesan mainitsema Rauhan- ja konfliktintutkimuksen komitean jäsenistö koostui suomalaisista merkittävistä professoreista ja tutkijoista. Helppoa laitoksen ja instituution aikaansaaminen ei resurssien ja poliittisen ohjauksen johdosta ollut.

Toisessa artikkelissa *Göran von Bonsdorff* kartoittaa rauhanjärjestyksen historiaa, jossa keskeistä on ollut maailman teknologisoitumisen idea. Mitä pitemmälle maailman teknologisoituminen on edennyt, sitä vaikeampaa kenenkään valtion on pitää itsellään maailmanherruutta. Koronaviruksen vaikutukset ovat globaaleja eikä kenelläkään yksittäisellä valtiolla ole keinoja sen totaalisesti pysäyttämiseen. Ajatus universaalista ja tasa-arvoisesti laajenevasta globaalista yhteistyöstä (YK, EU, NATO) pohjautuu siis kaikille käytössä olevasta teknologisesta paradigmasta.

Osmo Apunen ja *Helena Rytövuori-Apunen* käsittelevät artikkelissaan mielenkiintoisesti kahta vallan käsitettä suomalaisessa ulkopoliittikan perinteessä. Jos valtiolla ei ole kykyä ja mahtia muiden alistamiseen, sen lähtökohtana

on oltava oman etunsa ja toimintansa edistäminen. Yksi keskeinen ulkopoliittinen linja Suomella on ollut ns. näkymättömyys-politiikka, jossa Suomi on asemoitunut niin, ettei Venäjällä olisi mitään turvallisuuspoliittisia intressejä Suomen suhteen. Tämä tulee hyvin esille vuosina 1938–1939, jolloin Suomen ulkopoliittinen johto ei tajunnut sitä, että Suomi oli ilman omaa vaikutustaan noussut näkyväksi kansainvälisen suurvaltapolitiikan kentällä. Sodan jälkeen Suomi on siirtynyt näkemykseen, jossa sen valta perustuu sisäiseen sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen edistykseen. Suomi tunnusti Neuvostoliiton suurvalta-aseman ja edellytti että sen omaan sisäiseen kehitykseen ei puututa. Kirjoittajat nostavat esille passiivisen seurantamallin suomalaisen ulkopoliitiikan avaintekijänä, joka myös mahdollistaa osallistumisen kansainvälisen yhteistoiminnan kehittämiseen. Kirjan kirjoittajien mukaan rauhantutkimus tieteenalana on erityisesti avannut suomalaisen kansallisen turvallisuuden kapean tutkimusperinteen tarkastelemaan etäisempiä ja laajempia turvallisuuskäsityksiä, kuten ilmastomuutosta ja vaikka nyt Koronaviruksen aiheuttamaa globaalia kriisiä.

Kirjan toinen osa alkaa *Allan Rosasin* artikkelilla kansainvälisen oikeuden ja rauhan edistämisestä. Artikkelin nostaa mielenkiintoisesti esille ajatuksen siitä, että esimerkiksi humanitaarinen oikeus ja sen kehittäminen hyväksyvät sodan olemassaolon ja yrittävät ulottaa oikeuden koskemaan myös sodan olosuhteita. Toisen maailmansodan jälkeen sodat eivät ole maailmasta kadonneet, mutta niitä käydään enemmänkin valtioiden sisäisesti tai alueilla, missä valtiot ovat hajoamistilassa.

Seuraavassa artikkelissa *Antti Eskola* pohtii sosiaalipsykologian ja rauhanrakentamisen välistä yhteyttä. Toisin kuin tekniset innovaatiot, sosiaalipsykologian tutkimuksen tulokset eivät vaikuta suoraan rauhantyöhön, koska nuo tulokset kulkevat ensin ihmisten tietoisuuden kautta ja saattavat vaikuttaa vasta sen jälkeen heidän käyttäytymiseensä. Eskola nostaa esille myös keskeisen haasteen ajassamme, nimittäin sen, että yksilönsuoja on niin vahvana arvoissamme, että emme puutu toistemme elämään edes silloin, kun se selkeästi olisi hyödyllisempää, kuin puuttumattomuus. Eskola näkeekin sosiaalipsykologian tehtävänä auttaa selkeyttämään muutuvien sanojen merkityksiä.

Tapio Varis kuvaa artikkelissaan radiolähetysten häirintää kansainvälisen kommunikaation rajoittajana. Artikkelin arvo on suuri ajallemme, koska disinformaation levittämisessä ja torjunnassa on pitkälti kysymys samoista periaatteista kuin 1960-luvun kylmän sodan aikaisten radiolähetysten häirinnässä. Oleellista on häiritä omalle kansalle vahingollisten vieraan vallan ja ideologioiden “vääristelyä” totuutta ja saada oma ääni kuuluviin. Häirintä saattaa kuitenkin kustannuksiltaan olla useinkin kalliimpaa kuin varsinaisen ohjelman tekeminen.

Raimo Väyrynen esittelee artikkelissaan sodantutkimuksen klassikkona Quincy Wrightin teoksen *A Study of War*. Perussanoma on, että sota on erilaisten valintojen seurausta eikä sille ole yhtä muotia. Sodista ei voida rakentaa mallia, jonka avulla niitä voitaisiin ennakoida. *Jyrki Käkönen* esittelee mielenkiintoisesti artikkelissaan kuinka sodat ovat korvautuneet toisenlaisilla sodilla historian saa-

tossa. Ytimessä sodilla on kuitenkin ollut raaka-aineiden niukkuudesta johtuneet valtioiden väliset ja sisäiset sotiin johtaneet jännitteet. Niukkuus on aina poliittisen päätöksenteon ytimessä. Sodan muovautuvat osana sosiaalista järjestelmää. Vaikka sodat ja väkivalta eivät takaa jännitteiden ratkaisemista, niihin uskotaan poliittisista ideologioista huolimatta konfliktien ratkaisijoina. Myös menneisyyden kokemukset värittävät sotien hyödyllisyyttä. Vaikka neuvottelemisen on tapa hallita kansainvälisiä konflikteja, väkivalta tai sillä uhkaaminen näyttää pitävän pintansa konfliktien ratkaisijana.

Kirsti Lagerpetz pohtii artikkelissaan ihmisen luontoa ja onko sotaisuus osa tätä luontoa. Vasta kyky hallinnoida suuria joukkoja sekä aseteknologian kehitys, ovat johtaneet tappamisen laajentumiseen. Ihmisen aggressiivisuuden herättäminen propagandan avulla mahdollistaa astumisen sotaisiin käyttäytymismuotoihin. Ihmisen käyttäytyminen on kuitenkin hyvin vaihtelevaa eikä mihinkään tiettyyn rakenteelliseen ilmiöön voida johtaa sotaisuuden syitä. *Uolevi Arosalo* jatkaa artikkelissaan pohtimista rakenteellisesta väkivallasta.

Kolmas kokonaisuus artikkelikokoelmassa käsittelee konfliktinratkaisua. *Tarja Väyrynen* kuvaa artikkelissaan siirtymistä välineestä vuoropuheluun. Tällöin taustalla pitäisi olla jokin yhteinen käsitys rationaalisuudesta. Vuoropuhelun esteenä on konfliktien hahmottaminen joko etnisyyden tai ympäristön näkökulmasta. Näiden kahden kategorian rajaus johtaa usein vuoropuhelun mahdottomuuteen. Kyse on usein siitä, kenen määritelmä konfliktista pääsee vallalle. *Riikka Kuusisto* esittää artikkelis-

saan komediaa ratkaisuna maailmanpolitiikan konflikteihin. Sanat voivat tappaa, koska ne ohjaavat luoteja ja pommeja. Kun otamme vakavasti sankaritarinat, on varmistimet jo aseista poistettu. Sen sijaan tragedian ja komiikan käyttö suuntaisi ongelmanratkaisua enemmän puhdistavan ja toivorikkaan asetelman suuntaan. Tragedian vaarana on, että se antaa valtaapitäville mahdollisuuden ohjata massoja kärsimyksen tielle. Komedian valinta ongelmien ratkaisemiseksi ei tarkoittaisi ongelmien

ja kärsimyksen vähättelyä, mutta mahdollistaisi tilan nauraa yhdessä toivon suuntaan.

Artikkelikokoelman viimeinen osa, rauhanliike ja -politiikka, alkaa *Vilho Harleen* artikkelilla unilateralismin ja liennytysolehtiikasta. Artikkelikokoelma korostaa, että yksipuoliset aloitteet kansainvälisessä politiikassa eivät ole harvinaisuuksia. Tuhoisin esimerkki tästä on asevarustelukilpailu. Vastaus on yleensä tasapainottava varustelu. Taustalla on tietysti epäluulo ja luottamuksen puute. Aloitteiden tavoitteena

pitäisi olla aina jännitteiden vähentäminen ja luottamuksen palauttaminen. Usein symboliset eleet eivät johda konkreettisiin toimenpiteisiin ja näin todellinen luottamus jää saavuttamatta. Artikkelikokoelma päättyy *Esko Antolan* artikkeliin rauhanliikkeestä Euroopassa. Sen kantavana ajatuksena on ollut ydinasepasifismi. Laajenemisen esteenä on ollut hallitusten vahva esiintulo siinä, että aseet ovat välttämätön osa kansallista turvallisuutta. Yksi keskeinen keino on pitää lainsäädäntö vahvasti valtiollisena välineenä. ■